

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЮ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ON THE ISSUE OF DECRIMINALIZATION OF CRIMES IN THE FIELD OF ECONOMIC ACTIVITY

Сагайдак Ю.В.,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри правового регулювання економіки

Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут»

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Стаття присвячена вивченню юридично-правових проблем декриміналізації злочинів у сфері здійснення господарської діяльності. В статті досліджуються позитивні та негативні аспекти процесу декриміналізації вказаних злочинів. Автор робить спробу визначити тактику процесу декриміналізації на майбутнє, з урахуванням соціально-економічних особливостей національної свідомості а також в контексті євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: декриміналізація, злочин, злочин в сфері здійснення господарської діяльності, кримінальна відповідальність, права і свободи людини та громадянина.

Статья посвящена изучению юридическо-правовых проблем декриминализации преступлений в сфере осуществления хозяйственной деятельности. В статье исследуются положительные и отрицательные аспекты процесса декриминализации указанных преступлений. Автор делает попытку определить тактику процесса декриминализации на будущее, с учетом социально-экономических особенностей национального сознания, а также в контексте евроинтеграции.

Ключевые слова: декриминализация, преступление, преступление в сфере осуществления хозяйственной деятельности, уголовная ответственность, права и свободы человека и гражданина.

The article is devoted to the study of legal problems of decriminalization of crimes in the sphere of economic activity. The article examines the positive and negative aspects of the process of decriminalization of these crimes. The author makes an attempt to determine the tactics of the process of decriminalization for the future, taking into account the socio-economic characteristics of the national consciousness and also in the context of European integration.

Key words: decriminalization, crime, crime in the sphere of economic activities, criminal responsibility, human and civil rights and freedoms.

Постановка проблеми. Варто зазначити, що одним з основних напрямів державно-правового регулювання суспільних відносин у сфері економіки є реалізація положень Основного Закону щодо реформування кримінальної відповідальності за економічні злочини, адже такі процеси спрямовані, перш за все, на захист та гарантування прав і свобод людини і громадянина, наближення національного законодавства до європейських стандартів.

Окрім цього, збільшення розміру матеріальної відповідальності правопорушників зможе забезпечити стабільне функціонування економіки держави, оскільки сплата штрафів діє в сфері господарських відносин більш ефективно і зберігає розвиток бізнесу та трудові ресурси, не створюючи соціально-економічну кризу.

Незважаючи на поступальні рухи України в бік демократизації суспільства в євроінтеграційному контексті, гостро стоїть питання реформи кримінального законодавства у сфері господарських правопорушень. 17 січня 2012 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності». Слід зазначити, що назва прийнятого Верховною Радою закону повною мірою не відображає його зміст, оскільки ним передбачена не лише гуманізація покарань, а й декриміналізація значної кількості економічних злочинів та внесення змін до Кримінального кодексу, Кримінально-процесуального кодексу, Кримінально-виконавчого кодексу, Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КпАП), Митного кодексу, а також Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» [2].

Тому процес декриміналізації економічних злочинів має особливе значення для забезпечення стабільного функціонування соціально-економічних відносин.

Стан дослідження. Слід зазначити, що в різні часи проблемою декриміналізації злочинів займалися такі вче-

ні, як С. Кравчук, П. Берзін, Е. Демський, В. Засць, А. Коробеев, В. Навроцький, П. Фріс, Ю. Пономаренко. Проте, динаміка змін соціально-економічного життя вимагає постійного аналізу та перевірки результатів державно-правової політики у сфері захисту прав та свобод людей та громадян, в тому числі й в сфері декриміналізації, а процеси євроінтеграції вимагають певного коригування як практичного підходу до декриміналізації, так і теоретичного.

Метою статті є вивчення результатів державно-правової політики у сфері гуманізації, що спрямована на декриміналізацію злочинів у сфері господарської діяльності та визначення перспектив такої політики з урахуванням євроінтеграційних процесів.

Вислаّد основного матеріалу. Так, звертаючись до теорії права, необхідно дати визначення декриміналізації. На думку, О.І. Коробеева, декриміналізація – процес встановлення підстав відпадання суспільної небезпеки діянь, визнання недоцільності кримінально-правової боротьби з ними та скасування їх кримінальної караності [3, с. 59].

Процес декриміналізації є зворотнім до процесу криміналізації, а також виступає юридичним засобом реагування на правопорушення.

Декриміналізація злочинів, діяння, характер і ступінь суспільної небезпечності яких не потребує жорсткого реагування, мають бути переведені до категорії адміністративних правопорушень або взагалі виключені з кола правопорушень. Декриміналізація – це процес, зворотній криміналізації. Обидва застосовуються у державній політиці, адекватній принципам гуманізму, справедливості, економії кримінально-правової репресії. Така політика чітко визначає місце кримінального права в системі державно-правової охорони об'єктів захисту – як допоміжного, а не головного засобу в системі стримування злочинності [4].

Із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких актів України щодо гуманізації відповідальності

за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 року (далі – Закон) [5] низка статей, які передбачали кримінальне покарання за вчинення економічних злочинів, перестала діяти. Натомість покарання було замінено адміністративними штрафами.

Даним законодавчим актом за вчинення злочинів у господарській сфері замість покарання у вигляді позбавлення волі запроваджується санкція у вигляді штрафу. Штраф може бути замінений судом на інше покарання лише у випадку його несплати в термін, установлений судовим рішенням.

Законом скасовано кримінальну відповідальність за ті діяння у сфері господарської діяльності, які сьогодні втратили ознаки підвищеної суспільної небезпеки, достатньої для переслідування їх у кримінальному порядку. Зокрема, скасовано кримінальну відповідальність за склади злочинів, передбачених статтями: 202 «Порушення порядку зайняття господарською діяльністю та діяльністю з надання фінансових послуг», 203 «Зайняття забороненими видами господарської діяльності», 207 «Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті», 208 «Незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків», 214 «Порушення правил здачі дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння», 215 «Підроблення знаків поштової оплати і проізних квитків», 217 «Незаконне виготовлення, збут або використання державного пробірної клейма», 218 «Фіктивне банкрутство», 220 «Приховування стійкої фінансової неспроможності», 221 «Незаконні дії у разі банкрутства», 223 «Розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску», 225 «Обман покушців та замовників», 226 «Фальсифікація засобів вимірювання», 228 «Примушування до антиконкурентних узгоджених дій», 234 «Незаконні дії щодо приватизаційних паперів», 235 «Недотримання особою обов'язкових умов щодо приватизації державного, комунального майна або підприємств та їх подальшого використання чинного Кримінального кодексу України» [7].

За вчинення вищезазначених правопорушень встановлюється адміністративна відповідальність у вигляді накладення штрафів.

Законодавчим актом також встановлено, що взяття під варту не може бути застосоване до раніше не судимої особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років, за виключенням випадків, коли вона переховується від органів слідства або перешкоджає розслідуванню справи.

Законом встановлено перелік складів злочинів у сфері господарської діяльності, притягнення до відповідальності за які можливе виключно на підставі скарги потерпілого. При цьому порядок притягнення до кримінальної відповідальності за скаргою потерпілого передбачає, що відповідна кримінальна справа підлягає закриттю у випадку, якщо потерпілий примириться з обвинуваченим до моменту видалення суду в нарадчу кімнату для постановлення вироку.

Законодавчим актом внесено зміни до деяких статей Кодексу України про адміністративні правопорушення, що встановлюють адміністративну відповідальність за порушення у сфері господарської діяльності. Так, наприклад, зміст ст.162 КпАП значно розширений. Тепер адміністративним правопорушенням вважається не лише скуповування, продаж, обмін, використання валютних цінностей як засобу платежу або як застави, але й ухилення від повернення виручки в іноземній валюті (ст. 162 – прим. 1); незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків (ст. 162 – прим. 2). Усі ці правопорушення передбачають штрафи від 600 до 5000 НМДГ [8], що, правда, зовсім, не компенсує українській державі збитки за вчинені діяння. Оскільки 600 НМДГ – це всього лише 10200 грн. і зважаючи на

те, що за кордон вивозяться мільйони доларів, дана сума штрафу виглядає в правовому плані несправедливо.

Законом також внесено зміни до таких законодавчих актів: Кримінальний кодекс України, Кримінально-процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Митний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України, Закон «Про міліцію». Останній втратив чинність.

Аналіз Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» дозволяє виділити основні причини декриміналізації окремих діянь: зміна характеру суспільних відносин, що раніше перебували під охороною кримінального законодавства; зміна уявлення про ступінь суспільної небезпеки й моральної оцінки діяння в суспільстві; переконання в неефективності боротьби з тими чи іншими діяннями кримінально-правовими засобами.

Останнє, наближення національного законодавства до європейських стандартів у рамках Загально – державної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Звертаючись до практики реформування кримінальної відповідальності за економічні злочини в Російській Федерації, аналогічні ініціативи були внесені Президентом Дмитром Медведевим в три етапи: спочатку в 2010 р. була пом'якшена відповідальність за економічні злочини, потім в 2011 р. з 68 складів злочинів були виключені нижні межі строку позбавлення волі, тим самим давши можливість судам самим визначати мінімальну тривалість покарання за певне злочинне діяння і, нарешті, – Президент Росії вніс поправки, що передбачають закриття справ у економічних злочинах, якщо правопорушник відшкодував заподіяну ним шкоду і виплатив п'ятикратний штраф.

Реформування кримінальної відповідальності за економічні злочини також торкнулося Республіки Казахстан. Підтвердженням цьому став Закон Республіки Казахстан від 9 листопада 2011 р. № 490-IV «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Республіки Казахстан з питань вдосконалення правоохоронної діяльності й подальшої гуманізації кримінального законодавства». В цілому поправки спрямовані на гуманізацію кримінального законодавства в частині лібералізації економічних злочинів, а також на посилення адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень в економічній сфері шляхом збільшення розмірів штрафів. З метою подальшого розвитку малого та середнього підприємництва, зниження тиску державних структур на бізнес, Законом встановлено не позбавляти волі осіб, які вчинили економічні злочини, в разі добровільного відшкодування ними сум заподіяної шкоди, а також збільшення граничних значень збитку, незаконного доходу та інших показників, згідно з якими наступає кримінальна відповідальність. Законом внесено зміни до 212 статей Кримінального кодексу і більш, ніж 260 складів злочинів, у Кодекс про адміністративні правопорушення введені 18 нових статей. У результаті під дію гуманізації потрапило близько 6 тисяч засуджених. У Грузії в період 2004–2011 рр. було проведено низку реформ, одна з яких стосувалася кримінального законодавства. Більш того, в Брюсселі між віце-прем'єром Грузії Георгі Барамідзе і єврокомісаром з розширення сусідської політики Євросоюзу Штефаном Фюле було підписано угоду про виділення Європейським союзом Грузії 8 мільйонів євро на реформу кримінального кодексу. Отже, дана реформа кримінального законодавства в Україні бачиться цілком логічною, очікуваною, має право на широку підтримку суспільством і бізнес-середовищем [2, с. 381].

Визначивши причини та позитиви в процесі декриміналізації господарських злочинів, варто підкреслити й негативні аспекти, які, власне, й надають актуальності даній проблемі.

Варто зазначити, що, даючи хід процесам гуманізації, не варто забувати про великі масштаби економічних злочинів, що здійснюються в Україні.

Так, відповідно до статистичних даних за 2015 р., тільки Антимонопольним комітетом України, наприклад, було розглянуто 5 048 заяв та звернень з приводу порушень законодавства про захист економічної конкуренції, що на 11,6 відсотка більше, ніж у 2014 році [6].

Дані цифри свідчать, що економічні злочини залишаються серйозною загрозою для розвитку економіки та суспільства в Україні.

Крім того, економічна злочинність може розглядатися як результат переоцінки можливості регулювання ринкових відносин. Нинішня економічна криза в Україні повинна викликати інтерес економістів та юристів до основних принципів ринкової економіки і готовність визнати її недоліки. Враховуючи розвиток тіншових процесів в економічній сфері країни, організована злочинність, що контролює значну частину економіки, загрожує національній безпеці. Посилення корупції призводить до виживання в умовах економічної війни, а не здорових конкурентних відносин. [1]

А тому, процес декриміналізації має враховувати вказані аспекти, щоби повною мірою захистити інтереси людей та держави, в цілому, не виконуючи окремі лоббістські вказівки олігархічних кланів.

Крім того, зважаючи на критицизм та демократичну ідеологію українського громадянського суспільства, процес декриміналізації може містити в собі певні суспільно-правові ризики. Плоралізм думок може призвести до неадекватної оцінки даної реформи, відкривши цим для суспільства ілюзію безкарності. Адже до прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» за економічні злочини загрожувало позбавлення волі, а зараз – всього лише штраф. І якщо в першому випадку існувало суспільний осуд за кримінальний злочин, у наслідок якого залишалося пляма на репутації, то у другому він відсутній [2, с. 382].

Висновки. Аналіз даної теми дозволяє зробити наступні висновки. Декриміналізація економічних злочинів в Україні означає переоцінку ступеня їх суспільної небезпеки шляхом зміни кримінального закону, внаслідок чого дія або бездіяльність, які раніше визнавалися злочином, переводиться в категорію незлочинних, тобто до адміністративних правопорушень. Декриміналізація економічних злочинів виявляє ряд позитивних аспектів не тільки для підприємництва, а й для держави, так як дана реформа: 1) поповнить бюджет України шляхом стягнення штрафів з винних і зменшить кількість ув'язнених, заощадивши на їх утриманні; 2) мотивує підприємця прагнути дотримуватися законів, вкладаючи гроші в довгострокові проекти і побоюватися працювати з тіншовим бізнесом; 3) наблизить національне законодавство до європейських стандартів.

Проте не можна не відзначити й ризики, що можуть призвести до негативного впливу положень Закону про гуманізацію. По-перше, в державі досі відсутня єдина ідеологія, що відкривала би перспективи та давала би орієнтири розвитку суспільства в Україні, а тому й економіки. По-друге, занадто демократизоване українське суспільство а також зловмисники можуть трактувати процеси декриміналізації як ілюзію безкарності в сфері господарської діяльності, що призведе до правового нігілізму. Внаслідок чого, в країні може збільшитись кількість злочинів у сфері здійснення господарської діяльності.

По-третє, непрозорим залишається фінансовий та організаційно-правовий механізм розподілу штрафів, що мають надходити від суб'єктів правопорушень.

Окрім цього, для деяких правопорушень, що тепер декриміналізовані й регулюються КпАП, сума штрафів занадто мала. Вона має бути або збільшена, або обчислюватися в процентному відношенні до збитків, які завдано протиправним діянням. Наприклад, це стосується злочинів у сфері захисту конкуренції.

Отже, на сьогодні існує необхідність обережного та обґрунтованого реформування в даній сфері правового регулювання, враховуючи досвід країн-сусідів та євроінтеграційні процеси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кравчук С.Й. Економічна злочинність в Україні. Курс лекцій: навчальний посібник. – К. : Кондор, 2009. – 282 с.
2. Заєць В.А. Декриміналізація господарських злочинів: можливості для підприємництва й загрози для суспільства // Часопис Київського університету права. – 2013. – С. 381-382.
3. Коробеев А.И. Советская уголовно-правовая политика: проблемы декриминализации и пенализации. – Владивосток : Изд-во Дальневосточного университета, 1987. – 268 с.
4. Українське кримінальне право. Загальна частина. Підручник [Берзін П.С. та ін.]; за заг. ред. В. Навроцького. – Київ : Юрінком Інтер, 2013.– 711 с.
5. Закон України від 15 листопада 2011 року N 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/linkl/TI14025.html.
6. Звіт Антимонопольного Комітету за 2015 р. Офіційний сайт АМКУ/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/atku/doccatalog/document?id=122547>.
7. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25, 29 черв. – Ст. 131.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51, 18 груд. – Ст. 1122.